

threat assesment: psychologické posuzování nebezpečnosti výhrůžek a hrozeb

PhDr. Ludmila ČÍRTKOVÁ, CSc. Policejní akademie ČR, Praha

Úvod

Výhrůžky a hrozby byly donedávna spíše bagatelizovány a jejich oběti byly uklidňovány, že je nemají brát příliš vážně. Psychologové či psychiatři, kteří byli osloveni v rámci konzultací k případu, považovali vyhodnocení výhrůžky za příliš komplexní problém, který sotva umožňuje fundované posouzení a prognózu. V poslední době však došlo k výraznému obratu. Vzniká nová disciplína, pro kterou se mezinárodně používá anglický výraz „THREAT ASSESSMENT“. V tomto článku nabízím vstupní vybrané poznatky o tomto novém, rodícím se forenzním oboru.

Threat assesment – nový obor forenziky

Začátkem března 2008 se ve švýcarském Lucernu konala první evropská konference na téma „Threat assesment“ (doslova hodnocení hrozby). Byla na ní ustanovena Evropská asociace profesionálů zabývajících se kvalifikovanou predikcí a prevencí závažných podob násilí. V minulém roce proběhla konference v Berlíně, v tomto roce se uskuteční v holandském Haagu. Bližší informace lze nalézt na internetové adrese asociace www.aetap.eu.

Threat assesment je možné chápat jako relativně samostatnou součást odborné oblasti označované jako hodnocení rizika (angl. risk assesment). Ani jeden ze zmíněných pojmů nemá zatím přesné definiční vymezení. Nicméně jejich význam je obecně srozumitelný. Pod „risk assesmentem“ se rozumí identifikace a vyhodnocování rizik v rozmanitých oblastech a s využitím různých vědních disciplín (v bezpečnostní sféře, v ekonomické oblasti či v oblasti kriminality).

Threat assessment se cíleně zaměřuje na vyhodnocování nebezpečnosti plynoucí z **řečové výhrůžky** (která může být na různém nosiči -písemný text, zvukový či digitální vizuální záznam) anebo z **chování konkrétního jedince** a to bez ohledu na to, zda je ohrožovatel známou či neznámou osobou.

Bez jakéhokoli komentáře obdržela podnikatelka provaz svázaný do tvaru smyčky na oběšení. Na něm byla samolepka s tučně vytištěným slovem "účinné".

Smyčku z provazu lze interpretovat jako výzvu k sebevraždě. Pak by šlo o prázdnou výhrůžku. Přípustná je i jiná interpretace: neznámý odesílatel má v úmyslu potrestat adresátku oběšením. Pak by se jednalo o závažnou nebezpečnou výhrůžku. Podnikatelka neměla zdání, kdo by mohl být odesílatelem. Pachatel nebyl zjištěn. Dále se nic neodehrálo.

V roce 1999 zavraždil student gymnázia v Míšni svou učitelku. Šlo o avizovanou vraždu. Studenti o jeho záměru věděli. Budoucí vrah se totiž se svým úmyslem vůbec netajil, naopak se jím vychloubal. Někteří studenti s ním dokonce uzavřeli sázku, že čin nespáchá. Nikdo z nich neinformoval vedení školy. Čtvrt hodiny po zahájení výuky dějepisu vstoupil maskovaný pachatel do třídy a zaútočil na učitelku. „V tom okamžiku jsme nevěděli, jestli je to film anebo realita“, svěřili se později někteří studenti z nešťastné třídy psychologům. Experti z oblasti threat assessmentu v návaznosti na podobné případy kritizují ty kriminology, kteří zpochybňují existenci tzv. avizovaných zločinů a tím nepřímo i problém posuzování hrozeb. Studenti ze zmíněného gymnázia by sotva uzavírali morbidní sázky, kdyby hrozby budoucího vraha brali vážně.

Oba případy dobře ilustrují rozpětí problémů, které spadají do zájmové sféry threat assessmentu. Obecně lze říci,

že threat assessment se programově věnuje hodnocení rizika plynoucího z projevů a chování určitého člověka. Analyzuje přímo kriminální chování anebo jednání, které vyvolává podezření, že by mohlo jít o trestný čin. Tímto zaměřením se threat assessment včleňuje do dnes široké skupiny forenzních specializací či oborů. Představitelé threat assessmentu jako Neměci J. Hoffmann a I. Wondrack (2009) nebo Švýcaři H. Hass (2003, 2004) a W. Tschan (2006) či Američan C. De Becker (1998) a Fin T. Capella zdůrazňují, že při vyhodnocování hrozby jde o dvě věci:

- **o predikci rizika násilí**

Prvním krokem threat assessmentu je jednoduše řečeno výsledné odborné stanovisko, zda hrozba je vážná či nikoli. V případě konstatování závažnosti hrozby je velmi pravděpodobné, že dojde k násilí, které je ve výhrůžce explicitně či implicitně zmíněno.

- **o prevenci násilí**

Druhým krokem v threat assessmentu je tzv. management případu neboli navržení vhodných strategií odvrácení hrozby a vůbec dalších kroků. Vhodné řešení výhrůžek či hrozeb může také spočívat v tom, že se v případě po důkladném vyhodnocení nepodniká vůbec nic. To platí například v kontextu stalkingu, přesněji řečeno u některých jeho variant. Již De Becker (1998) upozorňuje, že mužští stalkeři *distálního* typu, kteří trpí bludnými představami a v roli ctitele se upnou na ženu z řad atraktivních celebrit, nepředstavují zvýšené riziko fyzického ohrožení. Po dlouhou dobu mohou své bludné představy ventilovat v obdivných dopisech, mailech či SMS zprávách zasílaných svému idolu. Dokud se prezentují jako uctiví ctitelé a v jejich řečovém chování se neobjevují prvky hostility, zášti či agrese, není nutné se uchýlovat k ofenzivním strategiím řešení případu (Čírtková 2008, 2009) Ostrá konfrontace s realitou by totiž právě u tohoto typu

stalkerů mohla vyvolat pocity nepochopení a ponížení a za určitých okolností zvýšit jejich nebezpečnost.

Případ tohoto typu je momentálně živý. Následuje ukázka textu umanutého staršího „citele“, který ztrpčuje život mediálně známé mladé ženě v ČR.

„Dobrý večer. Průšvih je, že Vaše jméno nejde použít ve zdrobnělině. Ztratilo by krásné fluidum, které v sobě skrývá. Jde podle mne jen jediné- nechat mu základní, nijak zdrobnělé znění. Lze k němu přidat jen adjektivum, pak neutrpí jeho zvláštní, silně onomatopoický náboj...”

V souladu s poznatky threat assessmentu byla v tomto případě zvolena strategie monitorování vývoje případu cestou analýzy textů zasílaných stalkerem, který je znám, neboť neskrývá svou identitu. Vyhodnocování provádí proškolení experti z poradny pro oběti. Ke konfrontaci stalkera s úřady (s civilněprávní či trestněprávní působností) nedošlo. Oběť je pravidelně informována, není však traumatizována projevy stalkera, neboť ty směřují rovnou k expertům.

Threat assessment stojí a padá s předpokladem, že výhrůžky a hrozby mohou skutečně ohlašovat (avizovat) blížící se fyzické násilí či útoky. Známé přísloví ovšem praví, že pes, který štěká, nekouše. Zda tato lidová moudrost platí i na tak specifickou oblast, jakou je vyhrožování, není snadné zjistit. Už výše popsáný případ mluví jasnou řečí a zpochybňuje příslovečné tvrzení. Jednotlivé případy však ve vědě jako argument nestačí. Platí výzkumné studie. Výzkumů na téma výhrůžek násilím je však jak šafránu. MacDonald (1967) sledoval 77 psychiatrických pacientů, kteří byli hospitalizováni také kvůli vražedným výhrůžkám. V průběhu 6 let tři z nich čin skutečně provedli, čtyři naopak spáchali sebevraždu. Výsledky této studie nemají však téměř žádný praktický význam pro TA, neboť byly získány na osobách

trpících nejzávažnějšími duševními poruchami. Většina vyhrožovatelů však do této kategorie nepatří. Trpí maximálně poruchou osobnosti, pro niž k hospitalizaci nedochází.

Zajímavější je výzkum, o kterém referuje Haas (2004). Spolu s týmem analyzovala vztah mezi vyhrožováním a fyzickým násilím na švýcarských rekrutech. Výzkumný vzorek zahrnoval 70 % mladých Švýcarů v této věkové kohortě. Výzkumníci použili anonymní dotazník se spoustou položek týkajících se vyhrožování, zastrašování a skutečných fyzických napadení. Zhruba 36 % rekrutů ve svých odpovědích přiznalo, že v posledních 12 měsících někomu vyhrožovali nebo ho zastrašovali. Z nich téměř 42 % také skutečně někoho napadlo. Z těch, kteří v minulém roce nikomu nevyhrožovali, fyzicky zaútočilo na druhou osobu jen 14 %. Dále 6 % vyhrožovatelů se dopustilo tak vážného napadení, že oběť musela vyhledat lékařské ošetření.

Když vyjdeme z tohoto výzkumu, musíme výše zmíněné lidové přísloví o štěkajících, ale neškodných psech odmítnout. Jinak řečeno, výhrůžné dopisy nepatří paušálně do koše. A protože v souladu s výzkumnými zjištěními zhruba polovina vyhrožovatelů blafuje, je nutné hledat další postupy pro interpretaci a vyhodnocování řečových hrozeb umožňující diferencovat plané od vážných výhrůžek. A právě o to se snaží threat assessment.

Z pohledu forenzní psychologie představují výhrůžky „nepatřičné zprávy“ či „nepatřičná sdělení“, která v příjemci vyvolávají zřejmé a důvodné obavy. Meloy (1999) definuje výhrůžku jako sdělení, ve kterém autor explicitně či implicitně komunikuje svůj úmysl nebo přání, někoho poškodit, zranit nebo usmrtit. De Becker (1998), dodnes velká autorita v oboru threat assessmentu, upozorňuje, že za výhrůžkami a hrozbami se skrývají velmi různé pohnutky. Rozlišuje *intrinsivně a extrinsivně motivované výhrůžky a hrozby*.

Intrinsivně (vnitřně) motivované výhrůžky jsou nápadné svou emocionalitou. Sdělení (text) obsahuje vydatné expresivní pasáže, ve kterých autor ventiluje své emoce, eventuálně city. Frustrace autora je zjevně patrná i pro laika. Threat assessment momentálně vychází z centrální teze, že emoce jsou procesy, které obvykle bývají krátkodobé a s přibývajícím časem slábnou a vyhasínají. Proto je takové ryze „emocionální“ hrozbě obecně přisuzována menší závažnost.

Dávej si ty děvko pozor. Toho tvého na ksichtě pořobanýho starýho sis vzala z vychcanosti. Střelíme tě do nohy. Únos se již připravuje...(výňatek z dopisu političce, archiv autorky)

Extrinsivně (z vnějšku) motivované výhrůžky neobsahují emoce, obsahují podmínky a požadavky, které je třeba splnit, aby nemusel pachatel hrozbu realizovat. V praxi jde o zločiny jako vydírání, teror, únos se zadržováním rukojmích atp. Při posuzování extrinsivních hrozeb v rámci threat assessmentu se klade důraz na *detailní posouzení samotné hrozby podle určitých kritérií* a dále na *analýzu požadavku*, který pisatel předkládá. I v těchto případech může být hrozba planá (viz falešné poplachy s antraxem krátce po útocích 11.9. 2001), ale i reálná (viz případ tzv. kyanidového vyděrače z roku 2003).

Požadujeme částku 4000000 Kč v hotovosti. Způsob a čas předání upřesníme dodatečně.

Dne 1.9.06 bude v ANNONCI v rubrice 2277 kancelář.nábytek a vybavení tel. číslo, které později použijeme. Text inzerátu bude:

Prodám příruční trezor poškozený.

Telefoní číslo bude obráceně, tak aby jej nikdo jiný nepoužil. Tedy např. tel.č. 728 280 641 bude v inzerátu napsáno: 146 082 827 Pokud' nebudou naše požadavky splněny dle našich

příkazů, budeme nuceni na vybraných místech umístit a nastražit výbušniny. Pokud nechcete desítky mrtvých řiďte se našimi instrukcemi. V případě, že dne 1.9.tr.nebude Vámi podán inzerát s tel.číslem

budeme nuceni informovat tisk a poté začneme pokládat nálože. Očekávejte další instrukce. Všude co bude od nás bude označeno...

(archiv autorky)

Teoretické základy threat assessmentu

Výhrůžky a anonymní dopisy představují v první řadě určité indicie. V teorii threat assessmentu jsou indicie souborem znaků, které odkazují na něco nebo někoho. Výhrůžky mají vždy dva neoddelitelné aspekty: vnější podobu a vnitřní smysl. Vnější podoba je předmětem analýz, které pak vedou k odkrytí vnitřního smyslu. **Vnitřní smysl** (význam) všech výhrůžek je dvojí:

- obecný

V každé výhrůžce jde o to vystrašit, vyděsit adresáta neboli oběť. Odborníci threat assessmentu v tomto smyslu mluví o tzv. **univerzální konotaci**. (Haas 2004)

- konkrétní/ individuální

Výhrůžky či hrozby mohou být plané anebo vážně míněné. Někdy jde o předzvěst či avízo reálné hrozby, někdy pisatel jen blafuje. Odborníci threat assessmentu v tomto smyslu mluví o tzv. **individuální konotaci** (Haas 2004).

Objasnění individuální konotace se odehrává v rámci zmíněného prvního kroku, který threat assessment označuje jako predikci násilí. Poznamenejme již na tomto místě, že jde o složitý problém, mimochodem i kvůli tomu, že sám pachatel nemusí mít v době sepsání výhrůžky v tomto směru jasno.

Vývoj přístupů k posuzování individuální konotace lze charakterizovat heslem „ od intuice k odborným, ověřitelným

postupům." Co to konkrétně znamená? Threat assessment se zabývá hrozbami, které plynou z řečového či fyzického chování určitého jedince. Proces posuzování je založen na analýze a interpretaci hrozby, ať už ji představuje anonymní výhrůžný text (viz případ č. 1) anebo sled činností a jednání jedince (viz případ č. 2). Protože předmětem zkoumání a analýz je de facto lidské chování, je srozumitelné, že při posuzování individuální konotace se vždy uplatňují poznatky, koncepce a modely psychologie. V rámci uplatňování psychologických poznatků však dlouho převládal spíše intuitivní anebo klinický postup. Oslovený psycholog či psychiatr analyzoval indicie (obvykle textové sdělení obsahující hrozbu) podle svých znalostí a zkušeností a nabídl svůj více či méně odůvodněný závěr ohledně profilu ohrožovatele či pisatele a také vážnosti hrozby.

Ke konci minulého století však dochází ke změnám. Začínají se objevovat pokusy o vypracování postupů či metodik pro vyhodnocování hrozby, které už rýsují určitá závazná pravidla. Upravují či regulují způsoby analýzy a interpretace textu (řečového chování) či jiné hrozby. Příkladem lze uvést i u nás známou metodu SARA neboli Spousal Assault Risk Assessment autorů D. Kroppa a H. Belfrageho. (viz např. Čírtková 2008) Snaha o zavedení postupů analýz a postupů interpretace má kromě „scientifikace“ ještě jeden dopad a to interdisciplinaritu. Kromě psychologie jsou využívány i odborné poznatky a metody dalších vědních oborů jako lingvistiky, semiotiky, psycholingvistiky, sociologie, kriminologie, kulturní antropologie atd.

Současná teorie TA je tedy multioborová a integrativní. Propojuje, kombinuje a integruje různé vědní disciplíny. Odvolává se na pojetí sémiotiky U. Eca (1994), podle kterého je znak (indicie) kódovaným signálem, pro jehož rozluštění je nutné analyzovat sociální, kulturní a individuální kontext. Převeďeno na posuzování výhrůžek to prakticky znamená nejdříve

určit **rámec**, do kterého je výhrůžka zasazena. Za celkem frekventované a také probádané kontexty lze považovat:

- výhrůžky v kontextu domácího násilí
- výhrůžky v kontextu stalkingu
- výhrůžky v kontextu extrémního partnerského násilí
- výhrůžky v kontextu „střílení“ či obecně amokových zločinů ve školách
- výhrůžky v kontextu tzv. cíleného násilí na pracovišti
- výhrůžky směřující proti VIP a celebritám.

Kulturní normy musí být explicitně zohledněny zejména z pohledu pravděpodobného pachatele. Jak důležitou roli hrají, ukazují razantním způsobem tzv. vraždy ze cti a též některé delikty založené na braní spravedlnosti do vlastních rukou.

V červenci 2002 se nad územím Švýcarska zřítilo letadlo baškirské letecké společnosti. Později zavraždil muž kavkazské národnosti, který přisel při letecké katastrofě o své nejbližší, švýcarského leteckého dispečera. V průběhu vyšetřování měl zjišťovat, zda letecký dispečer je hlavním viníkem nehody. Pak měl říct, že dispečer je padouch a na Kavkazu se s padouchy nezachází v rukavičkách. Podle teorie threat assessmentu byla v tomto případě hrozba naznačená dlouho předtím, než došlo k samotnému činu.

Při posuzování **individuálního kontextu** výhrůžek a hrozeb jsou důležité dostupné informace o pachateli a také o oběti (ať už individuální či institucionální). Právě tato část threat assessmentu je nejvíce přimknuta k psychologii, tj. psychologickým poznatkům, koncepcím a modelům vznikajícím v rámci různých psychologických disciplín. Threat assessment jednak přebírá a aplikuje tyto poznatky, jednak rozvíjí vlastní koncepce. Příkladem může být model tzv. cíleného záměrného násilí (v orig.: targeted intended violence) a jeho predikce (Čírtková 2008).

Pokud jde o informace o ohrožovateli, omezíme se jen na několik vstupních poznámek. Je-li ohrožovatel znám, je možné o něm získat ověřená, tvrdá data a opřít se o ně při hodnocení hrozby. Příkladem může být vězeň, který z výkonu trestu odnětím svobody vyhrožuje konkrétní oběti. V hrubém rastru je možné rozlišit dvě základní varianty nebezpečných profilů pachatelů:

- profil impulzivního, též nekontrolovaného ohrožovatele a
- profil kontrolovaného ohrožovatele.

U impulzivních násilníků jsou za rizikové faktory pokládány: dostupnost zbraně, horká agrese projevující se např. v demolování a vandalismu, suicidální tendence, závislosti substančního i nesubstančního typu, antisociální osobnost. U tohoto typu pachatele může dojít i k jiným výbuchům agrese, než kterými pachatel vyhrožuje. Je to dáno jeho osobností, zvýšená impulzivita a sklon k agresivním projevům způsobují, že jedinec i na jinak slabé podněty může zareagovat prudkou agresí.

Kontrolovaný násilník (jeho příkladem může být student, který zavraždil na gymnasiu v Míšni svoji učitelku) se projevuje jinak. Je zaměřen na specifický, konkrétní cíl a svůj čin dlouhodobě připravuje. Na rozdíl od impulzivního pachatele trpí jinými poruchami osobnosti, které bohužel lze snadněji skrývat a maskovat před okolím. Často i pro odborníky jsou kontrolovaní vyhrožující pachatelé méně čitelní. Je však nutné podotknout, že se v reálném životě nevyskytují tak často, jak by se mohlo zdát podle filmových a knižních thrillerů, ve kterých tvoří často hlavní negativní postavy.

Je-li ohrožovatel v době posuzování výhrůžky neznámý, je součástí forenzně psychologických expertíz i pokus o tvorbu profilu na základě řečového chování anonymního textu, který je k dispozici. (viz např. Čírtková 2009)

Rovněž informace o potencionální oběti jsou pro vyhodnocení hrozeb neopominutelné. K obvyklým krokům patří

posuzování tzv. zranitelnosti (vulnerability) oběti. Pro různé sociální či přesněji řečeno deliktové kontexty zejména v oblasti vztahového partnerského násilí jsou dnes k dispozici sestavy rizikových faktorů na straně oběti. Následující příklad ilustruje rizikové chování budoucí oběti.

Televizní moderátorka byla pronásledována vrahem, který podle některých znalců trpěl paranoidní schizofrenií. Na moderátorku se obsesivně upnul po odpykání trestu a ukončení ochranné léčby. V denních i nočních hodinách vytrvale pobýval před jejím domem. Z dopisů stalkera nakonec vyplynulo, proč se zaměřil právě na tuto oběť. Moderátorka, ve své podstatě málo sebejistá a duševně labilní žena, totiž v jednom interview prozradila intimní detaily ze svého soukromého života. Mimo jiné sdělila světu, že si za partnera přeje muže, který rovněž čelí psychickým problémům, protože věří, že takový partner ji lépe pochopí a bude jí oporou. Tím se stala ideální projekční plochou pro všechny muže s „problémy“. Po jednom z pokusů o kontakt byl pachatel zadržen policií a nakonec opět putoval do ústavního zařízení. Moderátorka se i díky této zkušenosti poučila, že zveřejnění některých informací ze soukromí může být z viktimologického hlediska mírně řečeno problematické.

Analýza a interpretace výhrůžných sdělení či textů

První pokusy zachytit výhrůžky a hrozby pomocí klíčových slov a identifikovat tak pomocí počítačových programů nebezpečné (např. teroristické) internetové stránky selhaly. Vysvětlení je snadné. Zadáme-li např. do vyhledavače hesla „bomba“ a „smrt“, dostaneme se především na filmovou inzerci: „Tento film je bomba. Budete mrtví smíchem.“ A bez povšimnutí zůstane stránka s textem: „Snad víš, co musíš jako dobrý muslim učinit.“ Při vyhodnocování hrozby je proto důležitá nejen analýza, ale i interpretace. Když Clint Eastwood na filmovém plátně drží v každé ruce jeden revolver a říká: „Toto

město je příliš malé pro nás oba", ve skutečnosti spíše vyhrožuje a jeho slova znamenají: „Když okamžitě nevypadneš, zastřelím tě.“ Jinak řečeno, jde o implicitní výhrůžku. A analogický příklad z běžného života: „Miluji tě. Bez tebe nemohu žít. Navždy budeš jenom má.“ Tento výrok může být jak vyznáním citu, tak implicitní výhrůžkou. Záleží na kontextu, který mu dá teprve skutečný smysl. Těsně před svatbou anebo v den krachu vztahu vyznívá identické sdělení zcela odlišně.

Dle sociolingvistiky jsou náznaky a skrytá poselství v běžné komunikaci spíše pravidlem než výjimkou. A právě na význam a smysl sdělení se zaměřuje psycholingvistika. Proto se také v rámci threat assessmentu klade větší důraz na psycholingvistiku než na čistě lingvistické rozborů akcentující gramatiku, syntax či lexiku.

Rozbor konkrétního znění výhrůžky ilustrujeme na příkladu zahrnující kontext extrémního partnerského násilí po kolapsu vztahu. Výrok „ Nejdřív zabiju tebe a pak udělám konec“ je považována za hrozbu s vysokou závažností, protože u mužů při konfliktních partnerských rozchodech vysoce koreluje suicidalita s heteroagresí. Naproti tomu výhrůžka: „ Zabiju se a vezmu pár lidí s sebou“ je hodnocena jako méně závažná alespoň z pohledu akutního ohrožení bývalé partnerky. Z pohledu osudu pisatele však ani takové sdělení nelze podceňovat.

Sémantickou analýzu řeči pro forenzní účely zavedl izraelský forenzní psycholog A. Sapir. Je autorem metody SA (statement analysis neboli analýza výpovědi). Ta se v původní podobě používala při hloubkové analýze a interpretaci písemné výpovědi a měla odhalit, co se skutečně skrývá za vyřčenými slovy. Spolupracovníci Sapira (např. Adams 1996) vypracovali další principy, které lze aplikovat i na vyhodnocování řečových výhrůžek. K těmto principům interpretace patří zejména tzv. formule závaznosti a formule popírání.

- **formula of commitment neboli formule závaznosti.**

Podle ní je nutné analyzovat jazykovou stránku výhrůžky. Je-li formulována v první osobě singuláru, je nutné ji posuzovat jako vážnější. Je-li naopak založena na formulacích v trpném rodě, signalizuje pragmatika řeči, že pachatel není ještě definitivně rozhodnut. Sám zaujímá ke svým tvrzením distanc. Holé hrozby typu „stane se něco strašného“, „zemře moc lidí“ je možné rovnou odložit „ad acta“. Do stejného soudku patří i úvodem zmíněný dopis obsahující oprátku pro oběšence. Také výhrůžky, které používají nápodobu, tj. jsou „opsány“ z publikovaných případů nasvědčují spíše malé závažnosti.

- **formula of encompassing denial neboli formule vystupňovaného popírání**

Susan Adams (1996) došla při hodnocení věrohodnosti výpovědi podezřelých k poznatku, že okázalé a zbytečně zbytnělé popírání viny je obvykle méně věrohodné než prosté, jednoduché popření. Výrok „za žádných okolností bych nikdy nic nikomu neukradl“ je ve srovnání s tvrzením „neukradl jsem to“ nevěrohodný. Adams soudí, že kdo přepjatě a hypertroficky formuluje, tak ve většině případů lže. Tento princip byl přenesen i do oblasti threat assessment. Přepjaté (teatrálně nápadné, přemrštěné, přehnané, přeexponované) prvky či segmenty řečového chování působí neautenticky a tudíž lze předpokládat, že jsou málo věrohodné. V živém případě posuzovala autorka vyděračský dopis s hrozbou, která byla formulována takto:

Máme bomby, šrapnely, výbušniny a další zbraně. Máme jich dost. Nesplníte-li naše podmínky, budou létat vlaky, vybuchovat autobusy a hořet budovy. Nezastavíme se před ničím.

Další experti (viz např. Füllgrabe 2001) obrátili pozornost na rozbor a kvalitativní vyhodnocení **extrinzivních** (instrumentálních) **hrozeb**, které jsou obvykle spojeny s vydíráním. Pachatel v nich klade určité podmínky, jejichž nesplnění ze strany adresáta má vést k realizaci hrozby. V těchto případech se klade důraz na posouzení kritérií jako

je konkrétnost hrozby, reálnost hrozby, dostupnost likvidačních prostředků či zbraní, kterými pachatel vyhrožuje atp. Přitom se threat assessment opírá o ústřední teoretický předpoklad, že nebezpečnost výhrůžky určuje mimo jiné fakt, zda pachatel se již dostal do mentálního stadia plánování a přípravy realizace hrozby. V samotném obsahu výhrůžky je pak pozornost zaměřena na přítomnost takových vět či výroků, které naznačují, že pisatel dospěl od emocí k fázi myšlenkové přípravy činu. Už mu nejde o vystrašení individuální oběti („nepřežiješ zítřek“) či narušení chodu nějaké instituce (nelogická výhrůžka typu: „za chvíli v prostorách školy detonuje 100 kilo plutonia“). Vyhrožující osoba uvádí detaily, ze kterých je zřejmé, že přemýšlí, jak by mohla hrozbu provést (identifikuje oběť či oběti, zmiňuje se o prostředcích, zbraních a postupu, naznačuje datum a místo atp.).

Věc: vyřešení finanční tísně

Vždy jsem si Vás velice vážil, protože Vás pokládám za důvěryhodnou a čestnou osobnost. Ve volbách jsem Vás volil a předpokládám, že Vás budu volit opět, pokud nezklamete.

Dostal jsem se však v poslední době do velice svízelné a normálními prostředky neřešitelné finanční situace. Potřebuji nutně téměř 6 000 000 Kč. Opravdu nutně. Věřím, že mi jako ... dokážete pomoci. Slibuji Vám, že zbytek peněz, které nebudu potřebovat, věnuji charitativní organizaci Člověk v tísní.

Pokud peníze nedostanu, nezbude mi bohužel nic jiného, než přistoupit k velice drastickému kroku, a sice v centru našeho hlavního města pálit z mé zbraně do davu lidí. Doufám, že mě nenecháte dojít tak daleko.

Forma předání peněz jer následující:

V ... ve Vyšším Brodě. Musíte to provést Vy osobně nebo některý z Vašich náměstků za ODS. Nikdo jiný. Požaduji 6 000 000 v neoznačených bankovkách. Ty rozdělíte na dvě poloviny a dáte do dvou igelitových pytlů. Ty dáte do dvou plastových zelených

sudů o objemu 50 l a uzavřete víkem, aby plavaly na hladině. Budete stát na levém břehu Vltavy, za hrází přední nádrže Lipno II, na místě, kde je vodočet vodního stavu. Ty sudy hodíte na hladinu přesně v 10.00 hodin...

A běda, jestli tam budou policejní čmuchalové – ať už na souši, ve vzduchu či ve vodě- a já kvůli nim nebudu moci sudy vyzvednout. Běda, jestli v sudech či pytlích bude vysílací zařízení nebo v nich nebudou peníze. Běda, jestli mě budete ignorovat. Pokud se zkrátka k penězům nedostanu, přikročím k akci na území našeho hlavního města.

(z archivu autorky, v profilu neznámý pisatel popsán jako spíše recesista, hrozba hodnocená jako tzv. moderovaná)

V Evropě vznikly v poslední době dva ucelenější přístupy pro analýzu a současně i interpretaci řečového chování včetně hrozeb a to tzv. objektivní hermeneutika v SRN a tzv. systematické hodnocení (v originále „systematisches Beobachten“) ve Švýcarsku. Jádrem objektivní hermeneutiky je postup označovaný jako sekvenční analýza (Hoffmann a Musollf 2000, Musollf 2006, Oevermann 1994) Při sekvenční analýze je zjednodušeně řečeno kritický text zkoumán po jednotlivých větách. Ke každé větě jsou formulovány veškeré možné a pravděpodobné verze významu či smyslu, který z nich plyne. Tyto interpretace jsou označovány jako hypotézy a jsou číslovány H1, H2 atd. Přípustné jsou i riskantní, což znamená v podstatě odvážné hypotézy. Tímto způsobem se zpracuje postupně (sekvenčně) celé sdělení. V dalším kroku se na základě takto zanalyzovaného sdělení pokouší experti odpovědět na otevřené otázky k pachateli (jeho profil, motivace, nebezpečnost) či k hrozbě (její vážnost). Autoři i uživatelé tohoto postupu zdůrazňují, že generované závěry jsou vždy pravděpodobnostní, což platí i pro ostatní způsoby analýz a interpretace řečového chování.

Autorkou druhého postupu je forenzní psychologka H. Haas. Svůj postup nazývá „systematickým pozorováním“

indicií, tedy například vyděračských či výhrůžných textů. V podstatě sestavila principy či pravidla, jejichž respektování garantuje maximálně precizní analýzu a interpretaci zkoumaného materiálu. (Haas 2003, 2004) Postup zahrnuje pět základních principů:

- rozlišit a odděleně zkoumat formální a obsahovou stránku sdělení (tj. způsob, jakým je text napsán a samotný obsah je třeba analyzovat odděleně)
- komparovat formální i obsahové stránky s relevantními modely a standardy (např. zda a čím se liší analyzovaný text od jiných vyděračských anonymů)
- použít strukturální analýzu, tj. analyzovat jednotlivé sekvence sdělení (tento princip vede k postupům blízkým proceduře sekvenční analýzy v objektivní hermeneutice)
- zaměřit se na rozpory a nesrovnalosti ve zkoumaném materiálu (anonym se např. prezentuje jako islámský fundamentalista, ale z koránu cituje chybně)
- identifikovat tzv. negativní indicie, tj. hledat a interpretovat nejen to, co v textu je, ale také to, co v textu evidentně chybí.

Pro detailní popis uvedených principů není v tomto článku místo. Ve shodě s autorkou je však nutno zdůraznit, že letmo naznačený postup je značně náročný. Není výjimkou, že vyžaduje týmovou spolupráci anebo že forenzní psycholog musí konzultovat s dalšími experty. Pro jeho časovou i odbornou náročnost má smysl ho v kompletní podobě aplikovat zejména u závažných případů.

Závěr

Threat assessment představuje dnes značně různorodou a vnitřně zatím málo strukturovanou oblast. To dobře dokumentuje i odborný časopis Journal of Threat Assessment, který vychází od roku 2001. Na jeho stránkách se lze setkat s pestrou paletou problémů od psychologie terorismu až po hodnocení

nebezpečnosti sexuálních pachatelů. Ve čtenáři, který se poprvé setkává s problematikou threat assessmentu právě v tomto příspěvku, může i samotný článek vyvolat řadu otázek ohledně prezentovaných tezí a poznatků.

Faktem je, že téma vyhodnocování hrozeb je všeobecně vnímáno jako velmi aktuální. Souvisí to s mnoha faktory, stačí zmínit události 11. 9. 2001 či společenský zájem na včasné ochraně potencionálních obětí násilí. Experti na threat assessment momentálně sondují možnosti a limity predikce a prevence násilí, kterému předchází různé varovné signály v chování budoucího pachatele. V tomto článku jsme chtěli především vzbudit zájem o oblast threat assessmentu s úzkou vazbou na forenzní psychologii . Pokud se to podařilo, splnil text svůj cíl.

Literatura:

ADAMS, S. H.: Statement analysis: what do suspects' words really reveal? FBI Law Enforcement Bulletin, 1996, Vol.65, s. 12 - 20.

ČÍRTKOVÁ, L.: Moderní psychologie pro právníky. Praha: Grada 2008.

ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie. Plzeň : Aleš Čeněk 2009.

DE BECKER, C.: Dar strachu. Frýdek-Místek: ALPRESS 1998.

ECO, U.: Einführung in die Sémiotik. München: W.Fink Verlag 1994.

FULLGRABE, U.: Gefahrenprognosen. Kriminalistik, 2001, č. 12, s. 799-804.

HAAS, H.: Kriminalistischer Erkenntnisgewinn durch „systematisches Beobachten. Kriminalistik, 2003, č. 2, s. 93 - 100.

HAAS, H.: Gefährlichkeitseinschätzung von Drohungen. Kriminalistik, 2004, č. 12, s. 791 - 799.

HOFFMANN, J. – MUSOLFF, C.: Fallanalyse und Täterprofil.
 Wiesbaden: BKA- Forschungsreihe 2000.

HOFFMANN, J. – WONDRACK, I.: Umgang mit Gewalttättern.
 Frankfurt: Verlag für Polizeiwissenschaft 2009.

MACDONALD, J.: Homocidal threats. American Journal of
 Psychiatry, 1967, Vol.124, s. 61– 68.

MELOY, J.R.: Stalking and Psychosexual Obsession. NY: J. Wiley
 1999.

MUSOLFF, C.: Hermeneutische Verfahren in der
 Verbrechensbekämpfung. In MUSOLFF, C.– HOFFMANN, J. (Eds.):
 Täterprofile bei Gewaltverbrechen. Heidelberg: Springer
 Medizin Verlag 2006.

OEVE-MANN, U. et al.: Kriminalistische Datenererschliessung.
 Wiesbaden: BKA Forschungsreihe 1994.

TSCHAN, W.: Delikt fokussierte Behandlung von Stalkern. In:
 Psychologie des Stalkings. Eds. Hoffmann, J.– H-G. W. Vo3.
 Frankfurt: Verlag für Polizeiwissenschaft 2006.

Čírtková, L.

**Threat assesment: psychologické posuzování nebezpečnosti
 výhrůžek a hrozeb**

SOUHRN

Threat assesment představuje dnes značně různorodou a
 vnitřně zatím málo strukturovanou oblast. Autorka se v článku
 zaměřuje na interpretaci a vyhodnocení výhrůžek a hrozeb
 obsažených v řečovém chování obvykle v textech anonymních
 pisatelů. Zastává názor, že odborné vyhodnocení těchto hrozeb
 je v mnoha ohledech důležité. Popisuje možnosti a limity
 současného rozpoznání či odlišení planých výhrůžek od vážně
 míněných hrozeb.

Čírtková, L.

Threat assessment: psychological assessment of the dangerousness of verbal assaults and threats

SUMMARY

Threat assessment now represents a greatly varied area, not much internally structured. In her article, the author focuses on interpretation and evaluation of verbal assaults and threats contained in verbal behaviour, usually in texts by anonymous letter-writers. She is of the opinion that expert evaluation of these threats is important in many respects. She describes the possibilities and limitations of current recognition, or the distinction between idle threats and the ones that are meant seriously.

Čírtková, L.

Threat assesment: Psychologische Beurteilung der Gefährlichkeit von Drohungen und Androhungen

ZUSAMMENFASSUNG

Threat assessment stellt heutzutage ein sehr buntes und bisher wenig strukturiertes Gebiet dar. Die Autorin des Artikels konzentriert sich auf die Interpretierung und die Auswertung von Drohungen und Androhungen, die im Sprachverhalten und gewöhnlich in Texten der anonymen Schreiber enthalten sind. Sie vertritt die Meinung, dass eine fachliche Beurteilung solcher Drohungen in mancher Hinsicht wichtig ist. Sie beschreibt die Möglichkeiten und Limite der gleichzeitigen Erkennung und der Unterscheidung zwischen blinden Drohungen und ernst gemeinten Androhungen.

